
„FÜLÜNKBE CSENG...”

SOROZAT DR. KOKAS KLÁRA KEVÉSSÉ ISMERT
ÍRÁSAIBÓL

VII.

Bűvös Mikroszkóp – Maria Montessori és a zenefigyelem

Szerkesztő: Dr. Deszpot Gabriella*

Sorozatunk előző fejezetében Kokas Klára kreatív zenepedagógiájához kapcsolódó komplex művészeti táborok emlékeiből, tapasztalataiból mutattunk be néhányat.

Most csak egy, a szokásosnál terjedelmesebb írás bemutatására vállalkozunk, amelyre felkészítjük a Kedves Olvasót. Ez arról a „bűvös mikroszkópról” vagyis lelki készülékről, egy belső, fogékony pszichikus műszerről beszél, amellyel az érzékeny pedagógus tanítványainak, növendékeinek legkisebb rezdülését, személyének legapróbb indíttatását, megtorpanását, változását is képes érzékelni. E műszer közös, megegyező tulajdon: a magyar zenepedagógus, Kokas Klára és Maria Montessori között. Ez utóbbi az az olasz gyermekgyógyász, aki hazájában első nőként szerzett orvosi diplomát 1896-ban, és akinek új paradigmát hozó küzdelmes munkássága több reformpedagógiai óvoda, iskola alapjait rakta le. Pályája kezdetén Montessori antropológiai, orvos-pedagógiai alapon tanulási képességeikben akadályozott, ill. értelmi sérült gyerekekkel kezdett el foglalkozni és ehhez alakította ki módszereit. Később jött rá, hogy ezek az elvek és didaktikus fejlesztő, tanító eszközök az ép gyermekek esetében is kiválóan használhatók.

Kokas Klára az alább olvasható képzelt beszélgetésben Montessori azon pedagógiai elveiről mesél, amelyet közösnek tart nevelői felfogásukban, hiszen ő is úgy tanít, nevel, hogy reagál a megfigyelt, felfedezett mozzanatokra és abból lendíti a másikat az önálló alkotásra, a továbblépésre, az elmélyült kimunkálásra. Kokas Klára is stimulálja, csiszolja az érzékszerveket, bár célzottan és didaktikusan alig használ hangszernek nevezhető instrumentumokat vagy más tárgyakat. Munkájának eszköze, egyben „anyaga” is – a képzelet. Ehhez alapeszközei a test és a belőle származó énekhang, a csendbe beköszönő zenei hang és dallamok, valamint az ezekből kibomló szabad mozdulat és mozgássorok.

A mondatokból kiolvashatók Montessori és Kokas közös nevelési céljai, elveik: a tanulási helyzet megteremtése és megfigyelése a legfontosabb feladat, nem előre eldöntött a megoldás megtalálása, nem cél a kiválasztott tananyag reprodukáltatása; a mozgás, a manipulálás a kisgyermeknél a legfontosabb fejlesztő eszköz; cél az önindított tevékenység, az önkiszolgálási képesség megszerzése, az esztétikai érzék alakítása; támogatott a saját tempóban való haladás. Az aktivitás játék és örömforrás is egyben, éppen ezért nincs szükség fegyelmezésre, büntetésre, direkt jutalmazásra sem. Kokas a legizgalmasabb, közös pontnak a csendjátékot, a csendgyakorlatokat tartja, amely a koncentrációra, a figyelem összpontosítására, a teljes figyelemre tanítja a gyereket, felnőttest gyaránt.

Kokas Klára megtalálja a találkozási pontot Montessori és Kodály felfogásában is: az anyanyelv és dallam természetes egységét alkalmazó dalkincs használata

kicsiny korban a legjobb, és a muzsikálás végcélja nem az esztétizáló zeneoktatás, hanem a teljes emberré nevelés. Kodály (és Kokas) szerint is ennek leghatékonyabb eszközei az értékes üzenetű, jó zene és ének.

Az írás további része azzal foglalkozik, hogy hogyan történhet ez a teljes emberré nevelés a fogyatékossgal élő, sérült emberek esetében? Több tanítványáról beszél név szerint is, akik között voltak hallássérült, vak, értelmi fogyatékos, mozgássérült gyermekek, felnőttek egyaránt. Elmélkedik arról is, hogy hol kezdődik a zeneterápia?

Mondanivalója összességében az, hogy a fogyatékos személyeknél a tudatlan vagy előítéletes társadalmi kirekesztés, a lemondó-pedagógia, illetve a családi szegénylés, babusgatás nem segít a személyiség kibomlásában, fejlődésében – és ezzel a közösségi bekapcsolódásra, együttélésre is kevés az esély. Kokas Klára ezt így magyarázza el a Zenében talált világ DVD album 95. jelentében: a fogyatékossgal élőket „nem szégyellni kell, hanem az örömét megtalálni. Mi a különös benne, az értékes, a szép benne? Mi az izgalmas benne? Mi a felfedezni való benne?” Bemutatja pl. Robertet, aki „önmagába kapaszkodik, – elzárja magát a külvilágtól. – Saját magát kell felfedeznie, és ha magát felfedezi kapcsolatra is képes. – A belsőleges figyelem ki tudja mozdítani a magányából.” Emlékezetesen cseng fülünkbe, ahogyan József Attilától, kijelentésszerűen, szinte szikáran idéz a jelenet végén: „Hiába füröszöd önmagadban, Csak másban moshatod meg arcodat.”¹

Az írás magja, lényege: a pedagógus vagy a terapeuta legfontosabb feladata a megfigyelés és az ebből való építkezés. Ezért kell a „bűvös mikroszkóp”. Ez a teljes figyelemmel működik, amelyhez legjobb előkészítés a zenefigyelem gyakorlása. E belső figyelemhez segít a zenehallgatás előtti koncentrált, várakozó csend átélése, majd a jól megválasztott, ismétlődő zene aktív befogadása. Ez utóbbiak már Kokas Klára módszerének emblematikus elemei, amelyekkel megajándékozott minket.

Kokas Klára

Bűvös Mikroszkóp – Maria Montessori és a zenefigyelem

Kérdés: Mindig tartasz attól, hogy valamerre terelgesd a gyerekeket?

Válasz: Elismerem, túlzottan óvatos vagyok és nincs mindig igazam. De az irányítás olyan mértékben egyenruha lett, minden nevelés egyenruhája, hogy most rúgkapálunk ellene. Még cipő se legyen, tapossuk a sarat is mezítláb. Hiszen alig száz éve gyerek nem szólhatott az asztalnál, ha nem kérdezték. És tanítók „körmös” nélkül el sem képzelhettek oktatást. A változás hirtelen, a körülményeink szinte megpördültek. Kíváncsiak lettünk a gyerekeinkre. Vajon miért? Már nem hisszük, hogy a lelkük fehér lap, amire mi írjuk a tudást, esetleg a törvényt is?

K: Mi felnőttek nem vagyunk elég okosak ehhez?

V: Jól van, hát ezer dologban mi adunk példát, mutatunk mintát, vezetünk ügyességet, mint a jó Montessori tanító. Hangszereink legtöbbjét feltalálták, megalkották. A kezelésükre is megtanít valaki, a kottára is. Milyen céllal? Hogy utódaink nálunk jobban műveljék. Ezt, ezt a „nálunk jobban”-t szolgálnám én a gyerekek jobb megismerésével.

¹ (J.A.: Nem én kiáltok, 1924)

K: Montessorit említetted, miért?

V: A csodálatos dottoressa, az első olasz doktornő, micsoda arc, micsoda jelenség még a fotóján is! Micsoda történet a működése és micsoda találmány a találmánya! Amire rájött, máig igaz, állja az időt.

K: Miért tiltották be nálunk az ötvenes években?

V: Amiért a Waldorf óvodákat, iskolákat: gondolkodásra érett embereket nevelt. Diktatúrában, terror alatt, mindenütt kiirtják a gondolkodásra, szabad ítélőképességre, önálló alkotásra nevelő személyeket és intézményeket. Véleménynek ők nem vehetik hasznát.

K: Montessori önálló alkotásra nevelt?

V: Az érzékelés biztonságával önálló megfigyelésre, igen. Egyforma-e, vagy különbözik-e? Én döntsem el a tapintással, érdes-e vagy sima, szögletes vagy gömbölyű, meleg vagy hűvös, hegyes vagy tompa. Az érzékszerveim egyikére figyelek, azért, hogy pontosabb, hűségesebb legyen az a kiválasztott érzékszervem.

K: Általában, mindennapjainkban, valamennyi érzékszervünket egyszerre használjuk?

V: Legalábbis többet. Egyik kiegészíti a másikat. Így akármelyik működhethet felületesen, pontatlanul. Lehet megbízhatatlan. Akit látása nem segít, a tapintását, vagy a hallását élesíti. Hiszen ezt ismerjük a vakoktól. Az ő helyzetüket teremti meg Montessori a bekötött szemmel végezhető feladataival. Zseniális találmány volt, hasznával ma is élhetünk.

K: Próbáltad tanítványaiddal?

V: Igen. A Számalk videó felvételeinek egyikén látható: kavicsot talál Márta a kendővel letakart mindenfélék között és énekelve kuncogja: „Szerintem ez egy kavics.” Mert a játékot énekes improvizációval alakítottam a mi igényeinkhez.

K: Az eltakart tárgy tapintó megtalálását, magát az ötletet Montessori óvodában találtad?

V: Nagyon valószínű, mert odakinn többet is láttam a Boston menti városokban. Newton, Sharon, Concord városok híresei voltak jó iskoláikról. Olaszországban sajnos nem jártam Montessori óvodában, de ott szinte valamennyi óvodában emlegették, vagy idézték, vagy használták néhány eszközét.

K: Láttál zenei nevelésbe átfordított alkalmazását?

V: Nem. De az én zenére hangolt fejemben minden ötlet zenébe mártózik. Ha utazom, látogatok, de akár beszélgetés közben is rácsipentek újdonságra: hopp, ezt kipróbálnám. Hátha... És már kapaszkodik is kifelé a zenefolyómba megmártózott ötletke, mondjuk a tapintó énekes improvizáció.

K: Mit szólsz a maguk készítette hangszerek ötletéhez?

V: Gyerekkorom nádsípját, fűzfásípját, meg anyám konyhájának mozsarait, habverőit, kézi passzírozóit idézik. Egész hangzó világot. Nálunk a hangok maguktól surrantak, csipentek, csendültek, csörrentek zenébe. Anyám énekelt, míg gyúrt, dagasztott, hámozott, passzírozott, vagy kavart. Villanyunk nem volt, konyhai eszközeinket a két kezünk működtette. Falun a madarak, a békák, a házi szárnyasok mindenféle –akárcsak Berlioz vagy Mahler a giganti zenekarában – a hangszínek bőséges választékával bűvölték a fülelőket. Volt

hangminta bőven. Csak a képzeleteden múlt, miből fújsz, pattintasz, csörrintesz, zendítesz elő magadnak zeneművet.

K: Apád falubeli dalosai, táncosai nem hozták a maguk hangszereit?

V: Nem. Ők énekükre táncoltak. Csodálatos élményem Juli néni dudálása, ő is a hangjával produkálta a dudát, valahogy a torka mélyiből, mint az Alpok hegyi pásztorai. Táncolt is hozzá, kicsi, vékony öregasszony, magas fűzőscipőinek sarkai kopogtak, feje búbján szoros konty. Ott nem volt lötyögés, lazítás, elereszkedés, selymeskedés, minden hang készen dudálódott elő.

K: Népi hangszereket nem ismertél Szanyban?

V: Nem. Az a világ sokkal később nyílt meg számomra, előbb az erdélyiekkel, aztán a krétai görögökkel. Náluk egy igazi falusi lakodalomba jutottam el Elisabeth görög tanítványommal, és ott hajnaltájban, amikor eltűnt az ifjú pár, meg a vendégsereg, magunkra maradtunk a falubéli muzsikusokkal. Sötét mahagóniszín asztalon öreg krétai bor, kecskesajt és főtt kecskehús mellett reggelig muzsikáltak a világ legszebb népi hangszerein. Ódon dallamokat, sosemhallott dallamokat, amelyek nekem hazainak tűntek, a mi ősi hegyeinkből valóknak.

K: Láttad máshol is azokat a hangszereket?

V: Athénban, a népi hangszerek múzeumában láttam hasonlókat. Egyiket pengetik, másiknak a húrjait vonóval készítetik zenére, sokfélélt fújnak, ütögetnek, érintgetnek ujjakkal, tenyérrel, sokféleképp, egyéni módon. Éppen ezt, az egyéni megszólaltatást tartom leginkább példává tehetőnek a magunk fabrikálta hangszerekkel is.

K: Például a tökben zörgetett borsóval?

V: A tökben másképp hangzik a borsó, a dara, a kavics, a bab, és még mennyi minden kipróbálható. Viszont egy előre elkészített rumbatök arra jó, hogy a zene lüktetés-hangsúlyait mindig ugyanúgy megerősítse. Ha a gyerek maga készít csörgethető hangszereket, a csörgés esetenként másféle lesz, megfigyelhető, megkülönböztethető, összehasonlítható. Azaz hangzási finomságok fülelésére használható. És az már fontos zenei képesség. Ha egyszerűen csak rázogatta, az sokkal primitívebb zenei tevékenység, alacsonyabb szellemi összeszedettséget igényel.

K: Még akkor is, ha zene lüktetéséhez rázta?

V: Persze. Akkor is. De lehet olyan feladat, hogy éppen ezt kérjük tőle, akár meg is mutatjuk, hogyan szeretnénk. És akkor – ha képes erre – utánozni fogja szeretett tanítóját.

K: Lehet nehezíteni a feladatot?

V: Sokféleképp lehet, például azzal, hogy együtt kezdje és fejezze be a zenével. Már az is eredménynek számíthat, ha nem csörömpöl tovább a zene elhalta után.

Mint ahogy a mi zenei mozgásunkban csinálják kezdő gyerekek: a zenének vége, és ők tovább száguldoznak, mint a süket kismalacok. Tízféle játékot is csinállok velük, mire természetes reakciójukká válik, hogy füleljenek a zenére és reagáljanak rá.

K: Itt is ilyen játékos gyakorlási feladatok kellenének?

V: Feltétlenül, de még több mint a mozgásnál. A szaladásból megállás végül is elég primitív feladat, nagy lendületből biztos könnyebb váltani, mint egy kicsi kézmozdulatot megváltoztatni.

K: Jé, hát adott, meghatározott feladatokat is alkalmazol?

V: Igen, de mindenféle szabad mozgásokba vezetem át őket, képzelet-játékokba. Például szoborba merevedünk a megállásra, és a szobrocskáknak énekelünk más-más üzenetet, hogy mit csináljon a fejével, a kezével, vagy akár a nyelvével. Itt az éneklés az egyéni, a dallamok kitalálása. De lehet maga a mozdulat egyéni, például lehajol a szobrocska és lehet találgatni, hogy miben kotorász, mit talált, stb. Mi mindenből zenét alakítunk, mozdulatból, szavakból is. Hangzó játékoknál viszont a hangszerecske indítja, vagy folytatja az ötletet.

K: És a pengetős hangszerek?

V: Nagyszerűek, mert finom ujjmozdulatokkal működnek, és finom hangzásokat produkálnak. Dobozkára feszített gumiból is születik hang, és a citera élő példa rá, miféle gyönyörű zene kerekedhet pengésből. Megmozdul a húr és a mozgásából hangok lesznek, ilyen hang, olyan hang, hát nem csoda ez?

K: És a fúvók?

V: Nahát, a fúvók aztán igazán mesébe valók. Onnan is jöhettek. A várba készülő lovas vitéz belefúj a sípjába, odabenn megzendül a kürt, és bebocsátásra ereszkedik a híd: máris kétféle fúvós hangszerrel találkoztunk. Bach karácsonyi oratóriumának ezüst trombitájáig micsoda emelkedő! Kedves tanítványom, Bercel, nemrégiben háromféle csángó furulyán játszott tanítóimnak, varázslatos dallamokat. Igen, a fuvola dalol. Pásztorok szerettek furulyálni. Odakünn a szabadban terük, levegőjük, természet-ihletük lehetett szép dallamokhoz. Zárt helyen, mások zajában, szuszogásában másfajta dallamok várhatók. Talán tördeltek, talán éppen törmelékesek, darabosak. De a társakkal együtt alakíthatók felelgetőssé, mókázóvá, érzéseket illusztrálóvá. Fúvósokkal könnyű humoros hangokkal játszani. Mozart klarinétra bízta egyik legszebb műve szólóját. A szívhez szóló dallamok nemcsak engem ríkatnak meg, tanítványaim is elbűvölődtek. Orsi hanyatt fekvé hunyt szemekkel, felfelé emelt kezeivel követi az égből érkező hangokat. Íme, az ív, a szívárvány teljes íve, átöleli az égboltot: primitív szerkentyűt eszkábáltál saját hangszerül, hogy a hangokra figyelj Montessori módra, meg Kodály módra, és lám Mozart klarinétjának bűvöletébe jutottál. Mint a szívárvány: színek harmóniája apró vízcseppek hátán.

K: Mi fogja össze?

V: A figyelem. És ebben közös Montessori igénye Kodály igényével. Teljes figyelem nélkül csak zenebona lesz, bármilyen hangszert szólaltatsz meg.

K: Nem elég eredmény, ha egyáltalán megszólaltatja valamilyen hangszerét egy foggyatékkal élő gyerek?

V: Mindenképp eredmény, ha megszólaltatja és örül neki. De Montessori nemcsak esetleges hangadásokra biztat. Hiszen az egész rendszere gondosan egymásra épített figyelési gyakorlatok sora, kezdve egyszerűn és folytatva magasságokig. Kodály ugyanígy akarta kirakatni a szép zenéhez vezető ösvényeket márványkőből, igazgyöngyökből és drágakövekből. Mert mi más a Kis kece lányom, meg a Madárka, madárka, meg a Szívárvány havasán felnőtt rozmaringszál? Aki bujdosásra adná nekiszomorodott virágfejét, ha nem

jönnél te, a tanítója, hogy új helybe énekeld a magad szájából-hangjából a tanítványodéba. S ha az fogyatékkal él? Százszor értékesebb vagy. Nekem, Kodály pinduri tanítványának, ezt tanítja a dottoressa.

K: Találsz köztük földöntúli kapcsolatot? Ami más, mint a módszereik hasonlósága?

V: Kettőjük kapcsolata számomra égi és a mindenség teljességéből való. Azért, mert mindegyikük zseni volt, tehát sajátos égbőlvaló ajándékkal érkezett közénk. Azért, mert szellemi erőiket emberek javára fordították, ráadásul a legjobban rászoruló gyerekekére. És azért, mert Jézus sugallatára nem akartak tudásukból vagyont, dicsőséget kaparintani. Vagyis adni tudtak. Lehet, hogy a Teremtő módot ad ilyen teremtményeinek arra, hogy odaát az ujjai érintésével találkozzanak? Akár egyik csillagból a másikba.

K: Nem gondolod, hogy a Montessori módszert egyesek továbbfejlesztették?

V: Huh, de utálok ezt a továbbfejlesztősdit. Akinek magától nem jön ötlete, meghirdeti, hogy ő „továbbfejleszt”. Mit jelent ez? Hisz minden egyes tanításod továbbfejlesztése minden előző tanításodnak, vagy nem? Minden órán kitalálsz valamit, amit addig nem próbáltál. Minden percedben rájöhetsz újdonságra, ami addig nem jutott eszedbe. Akkor szaladsz cikket írni, előadni, hogy parádézz a továbbfejlesztéssel?

K: És ha megváltoztatsz valamit?

V: Természetesen megváltoztatsz, hiszen élő gyerekeket tanítasz, akik magukat adják elibéd. Tanításod akkor jó, ha mindig készen állsz változtatásra a tanítványaidból kapott információk alapján. Ha berepül egy méh az ablakon és döngicsélve kering odafenn, akkor együtt hallgatjátok az új zenét, a méhecske koncertjét. Tuti, hogy remek zeneóra kerekedik körülötte.

K: Nem mondod, hogy: „most ide figyeljtek, ne máshova”?

V: Hát igen. Bizony mondhatod. Ráadásul egy tanítóképzés gyökereiből kihajtva hozhatsz ilyen sanyarú gyümölcsöt, rághatatlan vackort. De a gyümölcsfákat manapság már igen ötletesen és hatékonyan nemesítik.

K: Nem láttad, hogy a Montessori készleteket csak az előírásuk szerint szabad használni?

V: De láttam. Végiggondoltam, miért ragaszkodhat ehhez a dottoressa? Láthatta, miket pancsolnak össze az eszközeivel, ha szabadjára hagyja a tanítóit. Hiszen nem biztos, hogy jól tudták a célt, amely miatt az eszköznek bizonyos rendszer szerint kell működnie. Ha a nagyság szerinti rendezés rudacskáiból tornyot eszkábálnak, nyilván nem figyelnek a darabkák összehasonlítására, azaz kimarad annak a bizonyos képességnek a fejlesztése, amiért az eszközt konstruálták.

K: Amellett a torony se épül jól, hiszen a rudacskák másra vannak kitalálva?

V: Egy gyerek, ha békén hagyják, bármiből épít bármit. Ez nem volna baj. De Montessori a tanítókat akarta megtanítani arra, mit kezdjenek az eszközeivel, és fontos volt, hogy ösvényeket vágjon nekik a pedagógia bozótjában. Gázoltál már át erdőirtás után keletkező, indákkal összevissza futott gubancos növényzeten? Velem gyakran megesik, mondhatom, nem élvezet. Minden lépés hasraeséssel fenyeget és teli a nadrágod szűrős maradványokkal, a zoknidból meg fél napig csipkedheted a ragacsosát. Teremhet bizony félelem benned attól, hogy visszakeveredj hasonlóba. Montessori világos, egyértelmű utasításai egy alkotó elme

bozót kése nyomán készült ösvények, amelyeknek elejét is, kanyarjait is megmutatta. Sőt a tágas teret is, ahova az ösvényekről biztonságba juthattál. Már amennyire biztonságba juthatsz emberekkel való fáradozással. Valamennyire hasonló a Kodály módszer óvodai programja.

K: Egész országunkban kötelező lett mindjárt az elején?

V: Nem mindjárt lett kötelező, de Forrai Kati kezdettől annak szánta és nagyszerű szervező készségével meg is valósította. Továbbképzés, óvónőképzés, rádióműsor, szaklap, minden oldalról ezt a célt támogatta. Ezért természetes, hogy módszeredet szabályokba foglalod, könyvedben leírod. Mely dalokat, mondókákat tanítsák kiscsoportos ovisoknak, melyeket középsősöknek, melyeket nagycsoportosoknak. Mindegyik korcsoporthoz meghatározod az elérnivaló képességeket, ritmusban, dallamban, körjátékban, zenehallgatásban, zenefigyelemben, sőt improvizációban is. Ha valaki egy egész ország minden óvodájára ad programot, ezt csak így lehet. Minden óvónő az rengeteg óvónő és te, a program készítője a zömét nem is látod. Egyszerűnek, egyértelműnek, átláthatónak, könnyen taníthatónak kell lennie annak, amit sok ember számára készítesz.

K: Minden óvónő tudja majd?

V: Valószínű nem mind, de nagyon sok, és ez óriási eredmény. A világban aligha találsz olyan országot, ahol egy konferencián háromszáz óvónővel együtt úgy énekelhetnél tíz dalt, hogy valamennyit tudják. Megpróbáltam nemrégiben Zalaegerszegen, aztán Pécsen. Egyik nyugaton, másik délen. Kicsi ország, de tízmillióan mégiscsak vagyunk. Zengett a terem, énekeltek. Mondtam nekik: „Látjátok, ez Forrai Kati érdeme.”

K: Miért nem készítesz te is mindenki számára elérhető és szakaszokba foglalható programot a magad találmányából?

V: Mert a „találmányom”- jól van, hát nevezzük így, - éppen az egyenruhák ellen lázadt és folyamatosan arra nevel, hogy lázadj minden egyenruha ellen, hogy vedd kritikád alá, amit elibéd adnak.

K: Te is kritikád alá vetted az óvodai zenei nevelést?

V: Természetesen. Nemcsak az óvodait, a későbbi életkorokét éppúgy. Kritikám nem azt jelenti, hogy elvetem, hanem azt, hogy gyakorlatban és közvetlen közelből nézve megmondom, mit tartok jónak, esetleg nagyszerűnek, és mit tartok kicserélendőnek, legalábbis átgondolandónak.

K: A megmondás a lényeg?

V: Szent ég, dehogya! Megmondani semmi. Életemet arra tettem, hogy kipróbáljam, hogyan lehetne vonzóbb és tartalmában életközelibb a gyerekek zenére nevelése.

K: Miképp lehetne szabályokba foglalni azokat az ismereteket, amelyekre így szert tettél?

V: Meglepő módon sok törvényt is leszűrtem, mert annyi éven át tanítottam és folyamatosan tanítok most is tanítókat. De sohasem vállalkoznék szabályok leírására, nem is kívánnám, hogy pontosan kövessék az én tanításomat. Tanítóimat arra nevelem, hogy a maguk fejét használják, és mindenekfölött a maguk érzelmeit, hiszen zenét tanítunk, művészetet, és az a személyes szellemi fogékonyságunkon át szűrődik.

K: És ha lenne eszköztárad, mint Montessorinak, te is azt kérnéd, hogy ugyanúgy használják, ahogy ő előírta?

V: Az én zenéhez alkalmazott eszközeim nem hasonlíthatók az övéihez, amelyek a képességeknek jól átgondolt fejlesztésére szolgálnak, ennél fogva alapvetően fontosak. Ha mi eszközt használunk, az eszközünk kicserélhető, átalakítható, egymással kombinálható, persze anélkül, hogy zenei tevékenységünk hatékonysága csorbulna. Alapeszközünk ugyanis a testünk és a belőle származó énekhang, valamint a mozdulat. Hogy ehhez milyen hangszerecskét ütögetünk, kendőt lobogtatunk, labdát dobálunk, az csak esetleges, a pillanatnyi választásunkon múlik. Bármikor megváltoztatható. Sőt az az érdekes – tehát hasznos is, – ha változatosan használjuk őket, hisz ezzel serkentjük a gyerekeink kreatív ösztöneit. Mondjuk, a labda ritmust válaszolhat a dobnak, a kendő a furulya dallamát követi, a háromszög a cimbalommal felel. Másnap, ha egész más lesz a párosok kombinációja, jócskán hegyezzük a fülünket: mi sül ki ebből?

K: Kivéve, ha adott hangszert tanítasz.

V: Persze. Ha csak zongorád van, nem csereberélheted hegedűre. Még kamarazenénél, sőt zenekarnál is ki-ki saját hangszerén zenél, a fuvolás nem telepszik a hegedűsök közé, hogy ott hegedülgetve más effektusokban gyönyörködjön. Ilyesmi csak a tanulásunk idején eshet meg, játékos megközelítésképp. Vagy zseniális muzsikusoknál, akiknél a hangszer kezelését mérhetetlen muzikalitás lendíti számunkra elérhetetlen magasságokba.

K: Mi a véleményed Montessori csönd gyakorlatairól?

V: Tanításának legszebbike. Ha közös programot készítenénk Montessori tanítókkal, a csönd gyakorlása lenne az alfája és omegája. Minden szép zenei hang elé a csönd illik. Kodály a tiszta éneklést egy másik énekhanggal hangolja az „Énekeljünk tisztán” gyakorlatokkal. Megszólal egy hang, hozzá illeszkedik egy másik hang, együtt szólnak, hosszan kitartva. „Egymáshoz örömszédnek” – mondta nyolcesztendő Jutkám. A csöndből felbukkant hangból összhang éledt, az összhangból másik páros, a két hang egygé simult, végül csönddé váltak.

K: Ez egy gyakorlat?

V: Egyetlen egyszerű kis gyakorlat, néhány ütemnyi, a két kezemről szokták énekelni, kezeimmel a szolmizációs jeleket mutatom.

K: Ritmusa nem is fontos?

V: Kodály ezekkel nem a ritmus ügyességét szolgálja, hanem az együtthangzásnak ad segítő. Az idő mintegy a végtelenből érkezik, és oda tűnik tova. Nagyon jól illeszkedhetne ide csönd gyakorlat, elibe is, utána is.

K: Nem különös, hogy Montessori az életörömtől duzzadó, harsány, gyakran kirobbanó olaszainak csönd gyakorlatokat rendelt?

V: Nem különös, hogy mi ezen csodálkozunk? Pedig az olaszok nyelve és hangvétele még kirobbanó harsányságában is sokkal melodikusabb, mint más népeké, például a görögöké, vagy a miénk, magyaroké. Mégis, amikor a dottoressa figyelmet épített, a csöndet gyakorlatba foglalta. Igazán mondom, áhítat fog el. Betennék a gyakorlataiból a koncertek közönsége számára is, előkészületül.

K: A zene szeretetért egybegyűlő közönség nem ismerős a csönddel?

V: A kászálódás és zörgéscselés csak muszájra szűnik, elég keservesen. A tételek közt se kéne akkora hablatyolásba fogni a partnerekkel. A tételek közt csöndnek volna helye, amelyben készülök a következő tétel mondandójának befogadására.

K: A lábam esetleg elfárad ülő helyzetemben. Ne is mozdítsam tételszünet idején?

V: A mozdulat nem töri meg a figyelem vonalát. A másik emberhez fordulás megtöri, mindig teljességgel el is téríti. Még beszéd nélkül is. Nőket látok gyakran a partnerükbe kapaszkodni zene közben is. Fürtös fejét a vállára hajtja, kezét karja alá fűzi, rámosolyog, jelzi magát: „hé, kedvesem, én is itt vagyok!”

K: Hátha a férfi örül ilyen jelzéseknek?

V: Lehet, hogy örül, lehet, hogy nem. Lehet, hogy Beethoven is fontos a lelke épüléséhez, lehet, hogy igénye volna teljes figyelemre. Lehet, hogy a burkolt, kellemesen csomagolt birtoklási igény jelzéseire öröm pezsdül ereiben: „ó, de jó, hogy ennyire szeret!” De lehet, hogy reakciója más. Például az: „uh, én most Beethovent akartam volna.” Montessori csöndjein nevelt gyermekből nagyobb valószínűséggel növekedhet teljes figyelmű felnőtt.

K: Tehát olyan, aki zeneművekre is figyel?

V: Olyan. Egymást mélyen és igazán szerető pár mindegyike hallgathat zenét teljes figyelmével. A burkolt hetegés esetleg bizonytalanság jele, bizonytalan vagyok magamban, és a társam érzelmeiben is, inkább résen állok és jelzem neki jelenléteimet.

K: Nem szaladsz túlságosan messzire a következtetéseiddel?

V: Ó, hát az mindig megeshet. A teljes figyelemről már évekkkel ezelőtt fejezetet írtam egyik könyvemben, irodalmi újság kiemelten is közölte. Egyik azon megfigyeléseimnek, amelyek folyamatosan megerősítést nyernek mindenféle hibákba futó tevékenységek láttán. Nemcsak a tulajdon életemben, a munkámban csapnak a képembe. Máshol ugyanúgy. Olyannyira, hogy lassan a társadalom egésze elfogadja a félfigyelem jogosultságát, egy kis vállvonással, vagy azzal se. Ezért tartom különösen fontosnak Montessori teljes figyelemre tanító gyakorlatait.

K: Tudnál példáról beszámolni?

V: A félfigyelemről? Ezret tudnék. A szülőknek szóló tervezett sorozatunk jelenetei mind életből vett igaz történetek lesznek. Ahogy látom, megjegyzem őket. Kár, hogy nincs a zsebemben előkapható kamera, amivel felvehetném, ott, nyomban. Pedig a minap is láttam egy kiabálós hibát, tanulságosat.

K: Szülővel, gyerekkel?

V: Anya ült a kávézó asztalánál két kamaszkorú fiával. Mindhárman enyhén túlsúlyosak, nagyon ápoltak, elegánsak, drágát fogyasztók. Egy ügyetlen mozdulattal a kisebbik fiú – dundiságban ő vezetett, – lelökött egy tányért. A csörrenésre a szőke mama felpattant és már szedte is a cserepeket. Ujjain sok gyűrű, karján, nyakán, fülein ékszerek, feldíszített, szép rabszolga. A fiúk, a kis tányértörő is, kicsit félrehúzták a széküket, és nézték. Le sem hajoltak. Fel sem merült, hogy ők is segíthetnének.

K: Milyen tanulságot tanítanál ezzel?

V: Először megkérdezném a nézőt – ha már képernyőről láttuk-, hogy mit tenne ő hasonló esetben? Lehetne apa is, nem az anya nő mivelta a lényeges a történetben, csupán a gyerek-szülő kapcsolat. Válasz lehet: „Rászólnék a fiamra: szedd össze gyorsan!” Megkérdezném a szülőt: „Megrovó hangon szólna a fiára?” A válasz akár igen, akár nem, megbeszelnénk miféle haszna, és miféle kára származhat a gyerekének abból, ha megróják és abból, ha nem. De lehetne egyéb folytatása a tényértörésnek, aszerint, hogy melyek otthon a háziszokások ügyetlenségek esetén.

K: Mégis mit tanácsoltál volna a szőke mamának?

V: Tanácsom így szólhatna: „Megesik az ilyen, Nikos, szedd össze nyugodtan!” Mert akkor Nikos megnyugodhatott volna. „Eltörtem? Véletlen volt. Rendbetettem.”

K: Míg viszont így?

V: Így bűntudata maradt, messzefutó következményekkel. Az már csak apróság, hogy egy kövérségre hajló kamasznak jól tenne, ha a háztartás körüli apró dolgokban könnyedebb mozgásra tesz szert. Ha a szülő teljes figyelmével kíséri a gyereke életét, nem veszíti szem elől a gyerek igazi érdekét.

K: A szolgálatkészen segítségre ugró mama nem éppen a teljes figyelméről tett bizonyosságot?

V: Gondold át, miért is szedte fel ő maga a cserepeket? Minden háziasszony tudja, mennyivel gyorsabban, hatékonyabban dolgozhat egyedül, mint akkor, ha párhuzamosan a gyereket is kell irányítani. Majdnem úgy mondtam: idomítania. Hisz az ilyen aprócska gyerekkel kezdjük, ovis korúval. Nehéz még akkor is, ha a gyerek igazán szeretne részt venni abban a házimunkában. Hát még, ha ösztönöznünk kell őt! Ha tehát én félfigyellel nevelek, inkább hagyom a fiókámat a tévé előtt terpeszkedni, míg magam gyorsan, ügyesen összekapom a cserepet, vagy feltörölöm a kilötytyent szörpöt, és máris elnyúlhatok.

K: Ha félfigyellel él, csak a saját munkájára figyel. Teljes figyellel már a gyerekére is?

V: Igen. Rövidtávon elég a félfigyelem. Hosszú távra azonban nem dolgozhatsz vele. Ez még akkor is igaz, ha cipőt gyártasz, vagy vízcsapot, vagy könyvet, mert az egyiknek leválik a talpa, a másik csöpögni kezd, a harmadiknak széthullanak a lapjai. Gyerekek nevelésében mindjárt csődbe jutsz, és őt folyton reparálnod kell, nem dobhatod kukába, mint a cipőt, a vízcsapot, a könyvet.

K: Ki viseli a csődbejutás következményeit?

V: Nemcsak te, a szülője, az már biztos. Tanítója is kínlódhat vele, majdani élettársa is, ivadékai is, munkatársai is, sőt egész sereg ember, akiknek még dolga lesz vele. Mert nemcsak a munkák nehezét löki majd odébb, hanem saját bűntudatának lenyelt epéjét is maga köré fröcsköli.

K: Nem gondolod, hogy nagyon messze jársz már a zenei nevelés célkitűzéseitől?

V: A célkitűzéseitől esetleg messze, de a lehetőségeitől nem, és a feladatától semmiképp. Az a zene, amiből én az életvitelemhez szükséges energiákhoz jutok, nem földi eredetű. Papírlapokra írhatták kottákkal, tintával, vagy egyéb földi eszközökkel, de a hangok, amelyeket kiolvasunk belőlük, egyenest a nagy mindenség üzeneteiként érkeztek a Földre,

erre a pörgő apróságra, amin itt tipródunk. Csillagfényes éjszakán a Tejút sűrűfehér csillagaiból látsz itt-ott fényt elővillanni, amelyről a képzeleteddel világot bontasz elő magadnak, nem lehet ott zenét termő szőlőtő és harmóniákat ringató búzatábla? Könnyű elképzelni, hogy Bach lelkét ilyenféle csillagon készítette elő a Teremtő, sokkal-sokkal a Földre érkezése előtt.

K: Mire készítette elő?

V: Zene komponálására. Meg bizonyára arra is, hogy a zenében fürdő szellemével mindig túlemelkedjék a földi rondaságokon. Az arnstadti hivatalnok packázásán, aki levélben róttá meg a templomi orgonálásába kevert egyéni hangzatok miatt. A lipcsei kritikusok bornírt trehányóságán, akik a Máté passió bemutatója idején feltehetően sörözni mentek.

K: E felülemelkedés képessége szerepelne a zenei nevelés feladatai között?

V: Igen. Az áthangolódás a darabos földiből az áttetsző égibe, a maszatok közül a felfényesedőbe, a ragacsosból a szabadon lebegőbe. Az életet ki kell bírni, mi több: örömben elfogadni. Mi, földiek, a sárból való testünknek éppúgy szolgálunk, mint a felhőhöz hasonló szellemünknek. Jézus a kereszten azt is mondta, hogy szomjas. Azt nem nyögte, hogy fáj a háta, vagy az átszegezett keze. Miért? Haldoklók olykor panaszolnak fájdalmakat. Amikor már nem, esetleg nincs erejük panaszra. Anyám az ügyetlenül szurkált szívével utolsó órájában susogva inni kért. Jézus – úgy gondoljuk most – a szeretetünkre szomjazott. De seblázban vízre is szomjazunk.

K: Az igazi nagy zenével a testünket is, a szellemünket is szolgáljuk?

V: Igen, a zenei nevelésnek mindkettő egyformán feladata, és lehetősége. Montessori csönd gyakorlatai, vagy Kodály „Énekeljünk tisztán” gyakorlatai lehetőségek erre is, arra is. Tisztuló zenei hallásra is, a megzendülő harmóniában a szellem távlatainak megsejtésére is.

K: A távlat olyan fontos-e?

V: A távlat lételemünk. Nem tudható, de sejtethő, és a sejtés maga életöröm forrása.

K: Örömmel tölt el a tudat, hogy a Tejút csillagrendszere mögött még más ismeretlen csillagrendszerek is lehetnek?

V: A végtelen megsejtése öröm számomra. Kiemel napi léteimből. Elrendeződnek az arányaim. Gyerekeket fokozottan foglalkoztatnak létezésének arányai: „Apa nagyobb nálam. Erősebb. Bármiben az?” Jó lehet sejtteni, hogy a végtelen arányait felsőbb szándék szabta, nem törik porrá ostoba véletlen miatt.

K: Nem félelmes érzés, hogy annyi minden nem tudható?

V: Az életöröm nem zárja ki a félelmet, nem tünteti el, nem semmisíti meg. Magába öleli, karjában ringatja. Verdi Requiemje szerint az utolsó ítélet trombitái szépségben részesítenek majd. Az akkordok erre hoznak ígéretet. De nemcsak a tartalmukkal halálhoz közelítő darabok hozzák az üzeneteket. Hozza azt Bach egy szál zongorán megszólaló fugája is. Például azt a boldogító hírt, hogy a rend a kerek világ rendje, a rend nem erőszakolt, rubrikás unalom, hanem magától illeszkedik szépséggé, sőt gyönyörűséggé, neked csak befogadnod kell. Nem illan el, nem mállik szét, nem kenődik bizonytalanba, a tied marad.

Portrék zeneörömben

Andi, Náditündér és Juan történeteiket, saját belső világukat táncolják el. Ezzel kap lehetőséget a külvilág is, hogy lássák, valóban milyenek ők.

(A képek a kecskeméti Kokas hagyatékban lévő filmekből kerültek kiválogatásra.)

K: Ha fogyatékkal élsz, és mások segítségére szorulsz, akár életviteled legkisebb dolgában is, miképp érezheted ezt rendnek?

V: Aki valaha ápolt, gondozott, szeretgetett fogyatékkal élőt, megérezhette. Nekem Náditündér adatott, hogy kerek világomat teljessé tegye. Többször emlegettem írásaimban, leírtam a történetet, ahogy közibénk került, ahogy Náditündérré vált. Filmjeinken is láthatjuk velem, vagy a gyerekeimmel táncolásban. Látjuk az arcát, az egyetlen mozduló kezét, amit a fogaival emelget. Közelítünk hozzá, de sosem tudjuk igazán megmutatni a varázslatát, mert az a sejtések birodalmába tartozik. Loholásaink és intézéseink közepette megfelelkezünk róla.

K: Az ő kerek világa másféleképp kerek, mint az ép testűeké?

V: Úgy van. Másféleképp. Kerekége nem körzővel húzott, nem ésszel kiszámított. Övé a szív kerekedsége, lüktető egyenletessége. A szív tudása, mint a Kis hercegé.

K: Tanításaid során kerültél kapcsolatba más fogyatékkal élővel is? Úgy értem Náditündéren kívül mással?

V: A hallássérült Andi járt hozzám három évig, együtt a többiekkel. Fejlődése bámulatos volt. Különösen a bátorságában növekedett, mint a pálma, magasra. Aki rosszul hall, tudjuk, félénk lesz, visszahúzódik az emberek elől, fél, hogy kinevetik, hogy félreért másokat. Andi első képére emlékszem, térdepelt ott az üres papírját bámulva, meg olykor átpillantva a körülötte már buzgón festegetőkre. Szólt a Mozart, bíztatón, sokáig, mire végre Andi is bemártotta az ecsetjét és nagy óvatosan húzott egy napsárga vonalat valahol a kép felső sarkán. Az volt a nap, mondta később. Mozart küldte. Filmünk is van Andiról, szólót táncol

Corelli zenére, egy történetet a mamáról, aki takarít, de mindig megzavarják. Postás csenget, újságos, ilyenek. Jópofa, humoros sztori, maga is belenevet a végén.

K: A vak gyerekekhez te jártál?

V: Igen, heti egy délután. Ovisok és iskolások is jöttek, aki kész volt a leckéjével, jöhetett klárinénizni. Mesés kis társaság kerekedett, de engem jól megoldoztattak.

K: Miért?

V: Sokan voltak, szívesen zajongtak, és a zenére viháncoltak, lökdösődtek, ráncigálták egymást. Én meg, ugyebár, elmehettem a nonverbális eszközeimmel, ahogy máskor tanítok: itt egy kézjel, ott egy villanó tekintet. Látó gyerek azt is látja, ha asztal alá bújok a Peti csitítására, és táncolva jövünk elő, kis tanulság mindnyájunknak. Vaknak mindez nincs, nincs! Csak hang volna, ha beszélhetnék, de zene közben hogyan beszéljek?

K: Milyen megoldásokat találtál?

V: Ó, hát sokfélét, mindig mást, de legfőképp magam voltam az orvosság, kibújtam a bőromból és az övékébe helyezkedtem. Otthon egy darabig bekötött szemmel mászkáltam a másfél szobás lakásomban, egyedül lakom már, lehetett. Sokat ügyesedtem tájékozódásban, hasznomra volt, de persze az ilyesmi csak játék, ha leveheted a kendőt, és máris látsz. Mégis fontos volt, hogy átéljem magamon a sorsot, hogy a szemem, amivel annyi szépséget élek meg, csillagok változásait és madarak röptét, és sírdogálhattam Firenzében a Dávid előtt, és felfedezhettem Villó felhőfestményét és Zsófi virágzó mandulafáját... ez mind nincs számomra, nincs, nincs. Hát ezért valahogy rájöttem, hogy mit találjak ki az örömükre.

K: Hogyan fegyelmezted őket?

V: Sosem fegyelmezek másokat se, hogyan fegyelmeznék vak gyereket, aki azért jön hozzám, mert zenére vágyik? Valahogy összehangolódtunk, megszerették a zenéimet, a zeném miatt figyelni kezdtek. És az igazán gyönyörű volt. Van egy filmünk: Bach concertóra táncolunk, pörgünk, röpdülünk. Még az ülve vezénylő Laci is röpdül, mert ott csak röpdülni lehetett. Laci vakon született.

K: Értelmi fogyatékos tanítványokkal volt dolgod?

V: Katalóniában, katalán fiatalokkal. Tanítóikat tanítottam, és egyikük megkért, hadd hozná be néhány növendékét, húsz év körüli fiúkat. Egyikük már a Händel concertóra kezesbáránnyá vált, megbűvölte őt Christina, a szépséges andalúziai lány. Mind táncoltunk, de ő csak Christinát kereste. Beszélni nem tudott, de táncolni akart, mindenáron, sugárzó életörömben. A másik fiút, Henrit, szemmel tartotta a tanítója, mivel dührohaimaitól is tarthattunk. De a filmen is látszik, hogy a fiú elolvadt, csupa mosoly az arca, a szemüvege alatt egyetlen mosolygó száj. A negyedik, nohát ő volt Juan.

K: A Down-szindrómás fiú a filmen?

V: Igen, ő. Juan éppen csak elvult a Händellel, jámborul, mint mindig, mert ő – mondják – mindig jámbor. Robert elibe állt és dirigálta, mint a káplár a bakát, emelte föl a karjait, majd meg oldalvást. Juan hagyta, mint a rongybaba. És akkor, akkor..., ne kérdezd, miért, meglökött az őrangyalom és előkotortam Bartók Táncszvitjét.

K: Nem az volt tervbe véve?

V: Nem. Az csak ott volt a húsz kazetta közül egynek. Feltettük és Juan rám nézett. Kinyújtottam a karom, feléje hajoltam, ő meg kiegyenesedett, rám mosolygott, és végigsimított a karomon, a vállamtól az ujjam hegyéig. Mintha áramot szedett volna le rólam. És táncolni kezdett, egymaga.

K: Ti, többiek nem?

V: Nem. Egyikőnk sem. Mi csak ültünk mindenféle fura helyzetünkben, széken, padlón, akárhol. Ültünk és bámultunk. A zene szólt. Mikor már tízszer ment, akkor Judit megindította, hogy kezdődjön újra. Szünet nem volt, dőlt a Táncszvit és mi láttuk Juant hősnak és bátornak, olimpiák győztesének, aranyérmesnek az emelvényen, miközben felzeng a nemzeti himnusz. Láttuk őt boldognak és legénynek a gáton, aki előtt szép lányok kellemednek és ő győz minden vetélytársán, mert mi az neki? Felgyúri karján az ingét és megmutatja izmait. Miguel közben felvenni próbálta az új kis kameráscskájával, múlt héten vette. Valami csoda folytán képek lettek és Juan látszik rajtuk. Később Pesten Szabó Tibor addig mesterkedett, technikázott, míg kiszedte a képekből a plafon lámpáit, a székek lábait, és összeügyeskedte az elfogadható képeket az én UNESCO-ajándékozta szerkesztőasztalomon, az állóképeket meg barátainkén éjjel, mikor nem volt ott a tulaj, hogy megtiltsa. Napokig, hetekig, végtelen időig Táncszvit, Tiborral egymást támogattuk, hogy el ne dőljön a másik. Mert ebből filmnek kell születnie.

K: Miért volt olyan nehéz?

V: Mert egy játékszernek való VHS kamerán vette fel Miguel, aki tanító volt, nem filmes, de még a saját kameráját sem ismerte. És az én szerkesztőasztalomon nem lehetett képet igazítani, se kiemelni, semmit se lehetett azokból a trükkökből, amelyek ma már ezer helyen működnek, komputer vezérléssel, gombnyomásra, de mondhatnám: sóhajtásra.

K: És film nélkül?

V: Azaz a látvány nélkül nem tudom elmagyarázni, minek voltunk tanúi ott. Egy Down-szindrómás ifjú ember, aki fogyatékkal született, azzal él és azzal fog meghalni, életében egyszer, két órára, Bartók művének hangjaira megmutatta, hogy ő milyen lehetett volna, talán azt is, hogy milyen szeretne lenni, hogy milyen álmaiban.

K: Ismerhette Bartók művét?

V: Teljesen valószínűtlen, hogy egy katalán parasztgyerek, akit fogyatékosok iskoláiban neveltek, aztán meg nekik szervezett foglalkoztatóban tartanak, ahol együtt él sorstársaival, valaha életében Bartók zenét hallhatott. De hát én nem ismerem az anyját. Lehet, hogy ő hallott Bartók zenét gyermekvárása idején, rádióból, vagy valahol.

K: Lehetne ebből az esetből kutatást indítani?

V: Esettanulmányt akkor lehetne, ha sokfelől körüljárhatnád egy gyermek történetét születésétől, és még előbből, a méhen belüli életétől kezdve. Juan húsz éves és nem is a szüleivel él, róla már igen nehezen szerezhetnél adatokat. Aki kutatást óhajt, megtalálható adatokat keressen.

K: Milyen hát Juan?

V: Igen, milyen hát Juan? Jámbor, odébrakható, bámész, szelíd? Vagy hős, bátor és győztes? Amint a Bartók Táncszvit hangjai elhaltak, arca visszaváltozott a régivé, karjai lazán lógtak,

válla előrehajolt, tekintete elhomályosult, megtöppedt a mosolya, elhamvadt a ragyogása. Kanalazta mellettem az ebédjét, szórakozottan. Másnap reggel kimentem az intézetükbe, látnom kellett őt. Ült a többiekkel a foglalkoztató asztalnál és rakosgatta a válogatnivalóit. Rám se nézett.

K: Megismert?

V: Nem tudom, Nem adta jelét egy mosollyal sem. Azt hittem, cseppekben folyik el a szívem körüli ütőerekből a vér. Hogy leülök mellé gombocskákat válogatni, holtig. Míg néztem némán, megértettem, hogy az ő sorsa az övé. Nem változtathatok rajta. Ajándéku kell elfogadnom a táncszvitjét, az övé, meg Bartóké, valahonnan a messzeségből. Ez lehet a végtelen. Emberi eszemmel sose értettem.

K: A film mit idéz fel benned?

V: Féltést. Dajkálnám őt, óvnám, védeném a gonoszoktól.

K: Ki bánthatná?

V: A film nyilvánosság. Bárki nézheti. Bírálghatja, akár odabiggyeszthet egyet: „Hát ez is tánc? Mi köze van Bartókhoz?” De még rosszabb, ha valaki bemutatja, parádézik velem, hatásra vadászik. Felhasználja saját dicsőségére, pénzt, anyagi javakat szerez velem. Ez olyan, mintha kimérné a húsát kilóra.

K: De hát ő nem tud róla!

V: Borzasztó, ugye? Ha megtudná, sem idézhetné fel magában azt a bátrát, hogy feltúrja izmos karján az inget és odavágjon: „Hej, el onnét! Nem vagy méltó rám!” Csak Juan lehetne, a jámbor Down-szindrómás ápoló, dolgozó okosok eltartottja, kegyelemkenyéren.

K: Fontos kérdést vetted fel: bízhat-e nevelőjében a fogyatékkal élő?

V: Jean Vanier² óta könyvben is olvashatjuk a választ. Könyvét még titkosan kézbeadott kéziratban olvastam, régen, a Sportkórház udvarának egy sarkában elbújva. Ott gyógyított Tompa doktor, mikor elfogytak a vörös véresejtjeim egy visegrádi filmezésünk után. Akkor felejtették a hangot a képre kapcsolni a profi tévések. Egy egész napi filmfelvételt készítettek a gyerekeimről némára. Hát, a testem kiabált. Ilyen meggyötört állapotban, a megsemmisülés vágyával a testem sejtjeiben és a feltámadás vágyával a lelkem sejtjeiben, Jean Vanier gyógyszer volt, lelki véresejtek élesztője.

K: Mire tanított?

V: A hitre, hogy ők, a fogyatékkal élők, nagyon szépek, igazak, követhetők, és nem szánandók. Bizalmat érdemelnek és bizalmat várnak. Nevelő, gondviselő, tanító a jellemével is felel nekik.

K: Lehet a jellemet tanítani?

V: Bízom benne. Tanításom módszere, hogy felhívom a figyelmedet lelkiösmereted közeli szemlélésére, igen, mindennaposan. És mindenképp mielőtt közibük mész, vagy róluk szólni kívánsz: „Ki a céloom, az igazi? Magam-e, vagy ők? Keresek-e hasznót, dicsőséget,

² Katolikus filozófus, aki 1964-ben megalapította az első Bárka közösséget, amely az óta, mint lelkiismereti szövetség világszerte, ökumenikus alapon és tevőlegesen támogatja a középsúlyosan, súlyosan, illetve halmozottan sérült felnőttek életét. (Lábjegyzet a szerkesztőtől.)

elismerést?” És csak azután mérlegelem a tanítandóm rendjét, rendszerét, módszereit, dokumentációját. Valamennyi szükséges, hasznos, el nem hanyagolandó, teljes figyelmeddel művelendő.

K: Szerinted a fogyatékos tanító személyisége fontosabb, mint a módszerei?

V: Tanító ilyen nem kérdezhet. Minden tanításban, az épekében is, a tanító személye felel a módszerért. Nemcsak az ügyességével tanít, a jellemét is tanítja, kimondatlanul. Átsüt minden álorcán.

K: Hátha a fogyatékkal élők, különösen az értelmükben fogyatékosok, kevésbé veszik figyelembe tanítójuk személyi tulajdonságait?

V: Kérdésed azért jó, mert sokan gondolják így, sokan azok közül, akik sohasem kerültek fogyatékkal élő személy közelébe. Minden társadalomban ezek vannak többségben, ezek döntenek a sorsuk felől. Esetleg ezek küldenek közéjük gondozókat, nevelőket, ügyintézőket. Sőt részt vehetnek tanítóik képzésében is. Jean Vanier, vagy Helen Keller³ csak egy kicsiny kisebbségnek írt.

K: Helen Keller, a vak és süket világcsoda?

V: Valóban világ csodája lett. Egyetlen emberen múlt, a tanítóján, aki elvállalta és végigvezette őt a nemértés és kétségbeesés nihiljéből, iskolákon, egyetemen át, előadások százaira, amelyekből milliárdos adományok gyűltek fogyatékkal élők segítésére.

K: Vajon lehetett volna az ő tanítója önző, sikerre éhes, alacsony szellemű személyiség is?

V: Nehéz kérdés. A módszerét akkor is alkalmazhatta volna. A látásra és a hallásra egyaránt képtelen gyereket a tenyerébe nyomkodott jelekkel megtaníthatta volna szavakra, beszédre. Mit közölt volna akkor Helen?

K: Talán akkor is felhasználhatták volna őt a pénzszerző kampányokban szószólónak?

V: Lehetséges. De Helen könyvéből azt is tudjuk, hogy tanítója segítette a szelleme kibontakozásában. Helen hatása óriási volt, emberek százait ébresztette fel a közönyből, a nemtörődöm petyhüdségből. Hogy pénzükből adakoztak, kicsi tett. Többnyire a feleslegükből adakoztak. Elsőprő erő a megnyíló szellemükből áradhatott, ráébredtek, mivel tartoznak Teremtőjüknek.

K: Hálával az ép testükért?

V: Hálával a világot, amelyben emberek fogyatékkal élnek, és szellemükkel ilyen hihetetlen ragyogást árasztanak. Ilyen üzenetet csak a maga szellemében tündöklő tanító közvetíthetett.

K: Válaszod tehát: hitelesnek kell lennie?

V: Hitelesnek. A fogyatékkal élők a hiteles személyiségekre várnak, felismerik őket, válaszolnak nekik. Istennek hála, mindig teremnek ilyenek. A Lélek széllel érkezett egykor, zúgó széllel. De érkezik csendes fuvallatokkal is, arcodat finomacskán érintő lebbenésekkel.

³ Helen Adams Keller (1880-1968) amerikai író, jószoigálati politikai szónok. Ő volt az első siketvak nő, aki bölcsészdiplomát szerzett Amerikában. Ez elsősorban személyi tanítójának, Anne Sullivannek volt köszönhető, aki egy sajátos, taktilis kommunikációs rendszerrel kezdte el Keller fejlesztését, majd kibontotta képességeit az évtizedek alatt. (Lábjegyzet a szerkesztőtől.)

Nemcsak a harsányak szólaltak meg nyelveken. Tapasztalom, milyen örömcseppeket csepegtetnek a csendes tanítók, akik mosolyukat tanítványaikra tartogatják.

K: A zenét tanítók módszerei alkalmasak-e terápiára is?

V: Amerikai tanításom esztendői alatt odakinn mindenfelé az Orff módszert nevezték terápiára alkalmas zenei módszernek.

K: A Kodály módszert nem?

V: Terápiás lehetőségeivel soha. Ha zenetanár Kodály tanfolyamot végzett és utána tanításában problémás, sérült, fogyatékkal élő tanulója akadt, Orff módszerben keresett segítséget. Programjába így is írta alkalmazott módszerét: Orff-Kodály, vagy fordítva: Kodály-Orff.

K: És ha megnézted az óráját, mit láttál?

V: Orff hangszereket ütögető, hangoztató gyerekeket, néhány dalocskával, hangicsálásokkal, improvizálásokkal. Kodályból töredékeket csak, esetleg a szó-mi kézjeleket. Hogyan is férne több heti egyetlen alkalomba? Lépcsőzetes képességfejlesztés semmiképp.

K: Magyarországról vendégül hívott Kodály tanárok nem mutattak be terápiás módszereket?

V: Hogyan mutathattak volna? Hisz otthon sem művelték. Tudomásom szerint egyedül a Gyógypedagógiai Főiskola zenei tanszékén kezdte a kitűnő Varga Katalin⁴ az ő tanítványaival, majd különböző gyerekcsoportokkal. Mindenfajta terápiás célú zenei foglalkozás alapjaiban különbözött az általánosan elfogadott és gyakorolt zenefoglalkozásoktól.

K: Céljában, vagy módszereiben különbözött?

V: Céljában is és természetesen módszereiben is. Ha a célod a gyerek figyelmének fejlesztése – intenzitásban, időtartamban, hőfokban –, akkor mit kezdesz figyelemre képtelen, vagy csak töredékesen fejleszhető gyerekekkel? Mint produktív célokra jól képzett tanár csak elkeseredhetsz.

K: Értelmükben fogyatékos gyerekekre gondolsz?

V: Egyáltalán nem csak rájuk. Érzékszervi fogyatékosok vajon nem másféle testi habitussal élnek, mint a jól látó, vagy biztosan halló társaik? S vajon a mozgássérültek besorolhatók-e azonos kategóriába? Milyen hatalmas a különbség egyik mozgássérült meg a másik között a mozgási képességében. És mivel minden képesség összefügg a többivel, vajon a zenei különvágható-e, amikor a képességek fejlesztését tervezzük?

K: Mindebből mi következik?

V: Az Orff módszert kialakító tanárok kezdettől céljaik közt tartották számon a zeneterápiát, méghozzá többféle formájában. Módszereik változatosan alakultak változó céljaik szerint. Bűvöletes zenefoglalkozásokat láttam például hallássérültekkel, többfélét is. Nálunk a remek

⁴ Urbán Károlyné Varga Katalin gyógypedagógus, zeneterapeuta, a Magyar Zeneterápiás Egyesület elnöke és alapító tagja. 2002-től az ő tartalomfejlesztő segítségével és vezetésével indult be az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógia Karon a „Személyiségfejlesztés zeneterápiával” c. szakirányú posztgraduális zeneterapeuta képzés Magyarországon. Ennek is köszönhetően egyre inkább terjedhet a zene terápiás célú bekapcsolása a humán segítségbe. (Lábjegyzet a szerkesztőtől.)

Csányi Yvonne a hasonló témájú kísérleteivel egészen különlegesnek számít. A gyógypedagógiához tartozik, nem zenére képző intézményhez.

K: És miféle tapsra számíthat a fogyatékkal élő gyerekek tanítója?

V: Szülők bókjaira, hálájára, ha vannak körülötte szülők. Ha azok nincsenek, akkor semmi másra, mint tanítványai örömére, apró – olykor csak bűvös mikroszkóp alatt észrevehető – fejlődésére. A „bűvös mikroszkóp”-ot most találtam ki, saját lelki készülékemet jelzem vele.

K: Sikernek nevezed-e a lelkiismereted szavát?

V: Éppen emiatt cserélném ki szívesen a „sikerélményt” valami élőbb szóra. Valamire, amit a bűvös mikroszkóp közelebb hoz, varázslatával körvonalaz, még színekbe is öltöztet. Akkor is, ha nem érkezhetsz külső elismerés, taps, dicséret, egy szál virág sem.

K: Melyik zenetanító alkalmas arra, hogy fogyatékkal élőket tanítson?

V: Saját lelkedben kapsz választ arra, alkalmas vagy-e már, vagy nyesegetned kéne magadon. Felteszed magadnak a kérdést: Miért csinálnám? Kiválasztod válaszaiddból az igaziakat.

1. Pályám emelkedéséhez hasznos? 2. Anyagi javakat várok belőle? 3. Személyes ambícióimhoz szükséges? 4. Megélhetésemhez kell? 5. Kíváncsiság hajt? 6. Szánalom vezet? 7. Megismertem és megszerettem valakit közülük? 8. Türelmes és önzetlen természetemhez illenek? 9. Életem szenvedéseire emlékeztetnek? 10. Égi üzenetet látok és keresek bennük?

A kérdések sora még hosszan folytatódhat. Kollégáim, akik zeneterapeutákat képeznek, elbeszéltek nekem történeteket, felemelőket és megdöbbenőket, és olyanokat is, amire az ember csak vállat von.

K: Vállat von a rosszra?

V: Ötéves kis rokonom, Tomi, így tette fel a kérdést: „Miért engedi meg Isten a rosszat?” Te mit válaszolnál neki?

K: Te tudtál válaszolni?

V: Ilyen kérdésre akkor merészelhetsz válaszolni, ha szívedből-lelkedből elismered, sőt elfogadod tudatlanságodat. A magadét, a személyeset is, meg az embereket úgy mindenestül. A hangya itt a darázs maradéka körül forgolódva azon fárad, és tán törli a hangyafejét – ami nem nagy, de mégiscsak fej –, hogy miképp cepelje azt a kaját az otthonáig. Körbejárja a táplálékká vált darázstetemet és izgatottan toporog: „nagy dicsőség övezne engem, ha megjelenék egy akkora kajával, hát érdemes nekiveselkednem”.

K: Belelátasz a gondolataiba?

V: Egyáltalán nem, csak a tetteiből következtetek. De miből gondolhatnám, hogy a létfenntartásán túl – vagy mondjuk azon kívül, – érdeklik-e kérdések? S ha igen, milyenek? Hisz nem tudok hangyanyelven. De még delfinnyelven is alig. A skála széles. A vállvonásom meg azt jelzi: kívül esik az én hatókörömben.

K: Nem rád van kiosztva?

V: Jól mondd, nem rám. Persze azért lehet, hogy a vállvonáson túl, belül valahol a mélyben füstölögni kezdek, mint az Etna, és forró lávát görgetek a bendőmben, de nem lököm ki, megtartom magamnak. A zeneterápia, bizony mi zenészek tudjuk: forró lávából való.

K: Mert zene, vagy mert terápia?

V: Hát lehetne biztonsággal szöveget a helyére venni, ha a kalapács bármely pillanatban almává változhatna a tenyeredben? Mozart klarinét ötösével én lepkévé válok, és lepkeként a csillagokat veszem célba. Csakhogy Juliska mosolyog ezen. Berci ásít. Zsolt kortyint a söréből. Márta sebtiben felhívja a barátnőjét fecserészni. Az egyéni figyelem változatainak sora végtelen. Ámde én se lepkézek ám a csillagokig. Hol vannak azok mitőlünk!

K: Hát messze. No és akkor?

V: Bizony akkor is a csillagok felé lebegtetjük lepkeszárnyunkat. És beverjük a szöveget kalapáccsal, ahogy kell. Ha pedig almát lelünk a tenyerünkben, az alma rámosolyog a szögre, és a szög becsúszik a helyére, ahova való.

K: Vagyis hiszünk a mesében?

V: Ez a mesébe vetett hit kell a zeneterápiához a tudománya mellé, biztatásnak. Juan a megcsökkenett értelmével álmodhat hősi életről. Andi süketen festheti a napot Mozartnak. A vakon született Laci odaölelheti Bach mestert a térdéhez a concerto záróakkordjával. A zene – az odafentről küldött, az igazi –, alma is lehet, kalapács is, lepkeszárny is, vulkán parazsa is.

K: Mit választhatsz módszeredül?

V: Bármit, amivel tulajdon bátorságához segíted tanítványodat, akár zseni, akár a hétköznapiok gyermeke, akár a létezés peremén kapaszkodik.

Kéziratból gépelte: Duga Ilona

* Dr. Deszpot Gabriella, művészetpedagógus, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tudományos főmunkatársa; a Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány kuratóriumi tagja, Szakmai Kollégiumának elnöke.

Kokas Klára írásainak felhasználása a Kokas Klára Alapítvány kuratóriumának hozzájárulásával történt. Az írások első közzétételének helye: <http://www.kokas.hu/irasok/index.html> volt.